

ZEKE GYULA

„A VILÁG IS MÁS AZÓTA...”

Nagykőrös, Arany János Református Gimnázium (korabeli képeslap)

Amikor a most papírra vetett gondolataim a Trianoni Szemle olvasói kezébe kerülnek, remélem, én is a kezembe foghatom azt a keményveretű okiratot, melyet VASDIPLOMÁ-nak neveznek. Ez az általam nagyon várt esemény arról tanúskodik, hogy hatvanöt évvel ezelőtt fejeztem be eredményesen az ELTE Bölcsészettudományi Karán folytatott tanulmányaimat. Ebből egyenesen következik az a sajnós már kevés emberről elmondható tény, hogy két nyol-

cas számmal jegyzem az életkoromat. Mindennek folyóiratunk tisztelt főszerkesztője, Archimédesz örül a legkevésbé, akivel több évtizedes tanári együttműködésünkön túl igaz barátság is összefűz bennünket. Ő szokott emlékeztetni az általam gyakran hangoztatott egyszerű megállapításra, hogy az öregség nem különösebb érdem, csupáncsak állapot.

S ha ez igaz is, mégis van valami jelentős különbség abban, hogy valaki mikor éli le a számára adatott rövidebb vagy

hosszabb életet. A sajátom kezdete az 1931-es esztendő július havának huszonhetedik napjára esett. A záró dátumról nincsenek pontos információim, de ez nem is érdekel különösebben. Hogy ez a közel kilenc évtized milyen fokon volt eseménydús, azt minden ember elmondhatja, aki végigélte. Ne rémüljön meg a kedves olvasó, nem fogom szeretett lapunk hasábjain a magyar viszonyokhoz mérten valóban hosszúra sikeredett életutamat részletesen elmesélni, de azt mindenképpen érzékeltetni szeretném, hogy milyen volt az az első évtized, amely – úgy érzem – minden ember életében meghatározó a későbbiekre nézve. Felkészületlen vagyok a különféle genetikai tényezők talogatására, ezért csak a legérthetőbb, sárközi falumban született meghatározásra szorítok: az a legfontosabb, hogy „kit milyen bordába szóttak”. Nyomban kijelentem, én a családi bokromat boldog örömmel vállalom és egész életemre meghatározónak érzem. Sőt azt is magabiztosan írom le, hogy az említett első évtized élményei adtak erőt ahhoz a hosszú, küzdelmes élethez, melyet mi magyarok végigszenvedtünk a második világháborúval reánk szakadt világban. Személyes sorsomra visszatérve azt szeretném röviden leírni olvasóimnak, hogy milyen nehezen tudtam megszokni a családként való elszakadást.

Nem volt abban semmi rendkívüli, mert a vidéken élő értelmiségi családok gyermekei többségének ez volt a már régen kialakult életútja. Igaz, lehettem volna bejáró gimnazista is a bajai vagy a szekszárdi jó hírű iskolákba, de apánk határozott kívánsága volt, hogy kollégiumba kerüljünk a bátyámmal együtt, mint annak idején ő is az öccsével, csak mi nem Pápára, hanem az Arany János nevét viselő nagykőrösi gimnáziumba mentünk. Ez egyben azt is jelentette, hogy a családommal és a falummal az odáig fennálló kizárólagos kapcsolat örökre megszűnt! Ezt nehéz megérteni az utánunk következő nemzedékeknek, mert számukra már az a természetes, hogy az ötnapos (nem hat, mint nekem volt!) tanítási hét befejeztével felülnek a vonatra vagy az autóbuszra (nem ritkán kocsival mennek értük), hazautaznak és a hétvégét otthon, az övéikkel töltik.

Ez a lehetőség teljesen ismeretlen volt az én korosztályom számára. Mi csupán a karácsonyi és a húsvéti szünet alkalmával mehettünk haza két-két hétre, és persze ott volt a két és fél hónapos nyári vakáció, tehát az év közel háromnegyed részében nem a családkkal és nem a megszokott lakóhelyi környezetünkben éltünk. Voltak, akik ezt könnyen tudomásul vették, én – bevallom – nagyon nehezen viseltem el. Nekem az elkövetkező diákvárosaim (Nagykőrös, majd a háború után a hozzánk közelebbi Bonyhád s végül Budapest) csak a lakóhelyeim voltak, de az otthonaim sosem! Haza most is oda utazom évente néhány alkalommal, de már nem az üresen álló volt tanítói lakásba, hanem a református sírkertbe,

ahhoz a síremlékhez, melynek nyugalját a legmagasabb fenyőfa őrzi az alsónyéki temetőben.

Most tegyünk egy kis időutazást. Mi lenne, ha én nem 1931-ben egy falusi tanítócsalád harmadik gyermekeként látom meg a napvilágot, hanem éppen a világvárosinak nevezhető Budapesten, mondjuk 2011-ben? Nyilván már jól ismerem a városi közlekedés szabályait, s naponként utazom az embereket szállító eszközök valamelyikén. Elképzelhető, hogy az otthoni és az iskolai nevelés hatására átadnám az ülőhelyemet az arra jobban rászoruló embertársaimnak, de az is előfordulhatna, hogy nem. Ennek egyik oka lenne (lehetne), hogy – miként a fővárosi közlekedők háromnegyede – én is az ölemben játszadoznék az „OKOS TELEFON”-nak elkészített kütyümmel, nem törődve azzal, hogy mi történik a járműben utazó társaimmal, vagy éppen kint az utcán. Nem tudom, mi az a halaszthatatlan információ, amihez csak itt és így juthatnak hozzá, s csak ámulattal figyelem a szédületes gyorsaságot, mellyel ujjaim a billentyűkön száguldoznak.

Most térjünk vissza közel százados létezésem első évtizedéhez. Először is leszögezem, hogy én ezzel a felgyorsult világgal nem tudtam (és nem is akartam!) azonosulni. Nem csak anyagiak híján, de számos egyéb okból sincsenek ilyen eszközeim, beérem a rádió és a néhány újság útján hozzám eljutó hírekkel. Mivel a nem túl sikeres egyetemi szervezés révén egy tanéven át én is hallgatója voltam az újságíró szaknak, ma is elfogadom a sajtó legfontosabb feladatának a Boldizsár Ivántól hallott lényegét: KIVEL? MIKOR? HOL? MI? történt. Erre a hitelességre, úgy érzem, ma is nagyon sokan vágyunk, de hogy mit kapunk helyette – erre most nem térek ki.

Egy bizonyos dologban lényegesen különböztem a mai gyerekektől, engem minden érdekelt, ami körülvett. Én pontosan tudtam, hogy a csirkének nem csak mellehúsa van (amit egyedül ehetőnek tart sok mai srác), hanem egyéb részei is vannak, amelyek szintén nagyon finomak. Sőt azt is tudtam, hogy a tojásból a kiscsibe három hét után bújik ki a kotlóstyúk alatti fészekben, a kiskacsa pedig négy hét múlva. Azt sem titkolták előlem, hogy a kakas éppen azért repül néha a tyúk hátára, hogy az olyan „magos” tojásokat is tojjon, amiből a már leírt módon kiscsibe is lesz. Egyik ismerősöm unokája azért nem eszik tojást, mert szerinte nagyon fáj a tyúknak, amikor kitojja! Arról fogalma sincs, hogy milyen nagy baja lehetne a tyúknak abból, ha ez a művelet nem sikerülne. Vegyünk egy másik példát. Valószínűleg nem ismerem még a betűket, amikor már tudtam, hogy az öklömön lévő négy bütyök arra a négy hónapra emlékeztet, amelyek nem harmincegy, csak harminc nappól állnak. Ezeket rövidítve (és énekelve) így rögzítettük: ápr-jún-sze-no!

A beszéddel egy időben tanultuk meg az étkezések előtti és az esti lefekvéshez elmondott imákat. Máig emlékszem

a szüleim vagy az alkalmi vigyázóim által elmondott mesékre, hiszen akkoriban a tévé ismeretlen volt nálunk, de még hangos rádióink sem akadt, mert apám elektromos rádióját csak fülhallgatóval élvezhette bárki. Különös hatással voltak rám a versek és az énekek. Falum templomának kicsi, de gyönyörű hangú, egymanuális Angster orgonája, melyen több évtizeden át kántortanító apám játszott (játszhatott), életre szóló élményt jelentett számomra. Ma is van egy íróasztalon is elférő kis orgonám, amelyen sok szép zsolrtárunk és dicséretünk közül mindig azt szólaltatom meg, amely megnyugtat, s ami ismét közelebb emel ahhoz, Akiben fennálló hitemet soha senki és semmi nem tudta megingatni. Ha visszagondolok az 1945 után bekövetkezett, számunkra teljesen élehetetlen új világra, pontosan azt akarták lerombolni bennünk, amit a lelkemhez legközelebb álló költőm, Arany János a *Fiamnak* című versében néhány magyar szóval így fogalmazott meg: „Mert szegénynek drága kincs a hit, / Túrni és remélni megtanít.”

Az említett újságíró szak révén a ma is létező Szabad Föld nevű hetilap volt az első munkahelyem, amely akkor, 1954-ben, talán az első Nagy Imre-kormány hatására kicsit szabadabb stílusban kezdett megjelenni. Én például egy Egerben újonnan megalakult gazdakörrel adhattam hírt, mely gazdakörnek hamarosan sok követője lett. Azután – mint szomorú reinkarnáció – az 1955-ös esztendőben a Rákosi-korszak utolsó felvonása tört ránk és tartott egészen 1956 júniusáig, amikor Moszkva minden hatalmától megfosztotta az egyik legutáltabb politikust, Rákosi Mátyást. Ennek szívből örültem, mert például szabadon írhattam a nándorfehérvári győzelem 500. évfordulójáról, meg a százötven éves bonyhádi gimnáziumról, szeretett „alma mater”-emről, amely 1806-ban Sárszentlőrincen alapított, ahol rövid ideig a mi Petőfi Sándorunk is diákoskodott. Ugyanakkor szomorúan szemléltem falum megalázott sorsát, melynek kiváló gazdáit 56%-ban minősítették „kulák”-nak, hogy jogcím legyen javaik elvételére. Gyerekkori pajtásaimat, akik az ötvenes évek első felében tettek eleget honvédelmi kötelezettségeiknek, csak „fegyver nélküli szolgálatra” hívták be több mint két évre, gondolom, azért, hogy megbosszulják a Horthy-korszak végén a zsidók számára kötelezővé tett munkaszolgálatot.

E rövidre „sűrített” történelmi visszaemlékezés éveinek idején jelentős változás állt be ifjú életemben – megnősültem. Nincsen ebben semmi különös, megtörtént ez másokkal is, van, akivel többször is, s vannak, akikkel egyszer sem. E jeles esemény kapcsán szeretnék elmondani egy olyan epizódot, amely az akkor tíz éve tartó új világunkban sokunk számára megnehezítette az igazmondást, amelyre neveltek, s ame-

lyet többnyire be is tartottunk. Megemlítem, hogy a vallás gyakorlása, a templomba járás nem volt éppen tilos, de nem volt ajánlatos sem. Különösen nem annak esetében, aki az akkori párt parasztlapjának munkatársa volt. Akik közelebről ismertek, sejtették, hogy a polgári esküvőn túl az Isten színe előtt is megerősítjük a házassági szándékunkat. Többen meg is kérdezték tőlem négy szemközt, hogy „Templomban is megesküdtek?”. Én kerekre nyitott szemmel válaszoltam: Nem! És ez valóban így is volt, tehát nem hazudtam. A tény pedig az volt, hogy református pap nagybátyám a leendő apósomék lakásán esketett össze bennünket, leengedett rolók árnyékában. Tehát én nem hazudtam, csak a rosszul feltett kérdésre pontosan válaszoltam.

De van egy nagyobb „bűnöm” is, amit hét évtized távlatában már el merek mesélni. A kántorság elmúltával (mint arról előző számunkban már írtam) nagyon leszegényedtünk. Hiába voltunk négyen még tanulókorban lévő testvérek, az én csekély ösztöndíjamból csak a havi százhusz forintos ebédjegyre és a fővárosi közlekedésben nélkülözhetetlen hetijegy-re futotta volna. Ekkor jött a kényszermegoldás. Két kiváló barátom (közülük az egyik gimnáziumi osztálytársam is volt) kapta azt a bizalmi beosztást, hogy az ebédjegyeket kezeljék a menzán. Ők voltak a „felbujtók”, hogy bátran vigyem mindig az első szeptemberben megvett ebédjegyemet, és én bizony négy tanéven át éltem ezzel a lehetőséggel. Amikor a családom történetét elmeséltem egy kiváló mérnök barátomnak (akiről tudtam, hogy hívő, vallásos ember), kedves mosollyal hallgatta végig, s azzal oldotta fel lelkiismereti problémámat, hogy ez nem volt egyéb, mint „okkult rekompenzáció”, azaz rejtett visszaszerzése annak, ami engem jogosan megilletett volna.

Osztályidegen származású egyetemi hallgatóként ugyanis havi 148 forint volt az ösztöndíjam, míg a munkás és szegényparaszti származású évfolyamtársaim 328 (esetenként 340) forintot kaptak. Megnyugtatóan elmesélte még, hogy ő mint főmérnök a motorja üzemanyagtartályában gyakran hoz ki a gyárból fél liter tiszta szeszt. Abból csinálta azt a kiváló likőrt is, amivel éppen koccintottunk, s őszintén gratulált nekem és a barátaimnak.

Tudom, hogy abból az idős korosztályból, amelyhez tartozom, sokan vagyunk, akiket – Tiborc szavaival – „a szükség garast rabolni kényszerít”-ett. Nem vagyunk vétkesek, s nem mások kárára követtük el az élet fenntartásához szükséges cselekedeteinket. Ebben is segítségemre volt szeretett költőm, Arany János, aki a *Vágy* című versének utolsó két sorával nyugtatott meg: „Földi ember kevéssel beéri, / Vágyait, ha kevesebbre méri.”